TSVISHN TSVEY BERG

Isaac Leib Peretz

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

י. ל. פרץ פאַר דער שול

צווישן צוויי בערג

רעדאקטירט פאַר דער יוגנט פון
אַ קאָמיסיע לערער ביים צענטראַלן
בילדונגס-קאָמיטעט אין ווילנע

ווילנע — 1922

ווילנער פאַרלאַג פון ב. א. קלעצקין.

I. L. Perec dla Szkoły. „Między dwoma górami"

Drukarnia „Wydawnictwo Wileńskie" B. Kleckina,
M.-Stefanska 23.

צווישן צוויי בערג.

פון בריסקער רב און ביאַלער רבין האָט איר אַוודאי געהערט, דאָך נישט אַלע ווייסן, אַז דער ביאַלער צדיק, ר׳ נחקע, איז פריער געווען דעם בריסקער רבס אַ תלמיד מובהק, אַז ער האָט ביי אים געלערנט אַ שיינע פאָר יאָר, און דערנאָך ערשט איז ער נעלם געוואָרן, אָפּגעהאַלטן אַ פּאָר יאָר „גלות״, און איז נתגלה געוואָרן אין ביאַלע.

און אַוועק איז ער כהאי טעמא: מען האָט געלערנט תורה, נאָר די תורה, האָט דער רבי געפילט, איז טרוקענע תורה... מען לערנט, למשל, אַ דין פון שאלות נשים, פון בשר-בחלב, צי דיני ממונות... זייער וואויל! קומט ראובן ושמעון האָבן אַ דין-תורה, קומט אַ משרת אַ שאלה פרעגן, אָדער אַן אשה האָט אַ שאלה,— קריגט באותה הרגע דאָס לערנען אַ היות, לעבט עס אויף און עס האָט אַ ממשלה אויף דער וועלט. אָבער אַזוי, אָן זיי, פילט דער רבי, אַז די תורה, דאָס הייסט: דער גוף פון דער תורה, דער נגלה, דאָס, וואָס עס ליגט פון אויבן אויף — איז טרוקן. נישט דאָס, האָט ער געפילט, איז תורת חיים! — תורה דאַרף לעבן! לערנען אַנדערע קבלה-ספרים האָט מען אין בריסק נישט געטאָרט. דער בריסקער רב איז געווען אַ מתנגד און בטבע אַ „נוקם ונוטר כנחש״. האָט עמיץ אָנגערירט אַ זוהר, אַ פרדס, פלעגט ער שעלטן, אין הרם אַרייגלייגן! איינעם האָט מען געכאַפּט ביי אַ קבלה-ספר, האָט ער אים געלאָזט אָפּגאָלן די באָרד דורך ערלים! וואָס קלערט איר? דער מענטש איז יצא מדעתו געוואָרן, אין מרה-שחורה אַרייגעפאַלן. און, וואָס מער הידוש איז, עס האָט אים שוין קיין גוטער ייד נישט געהאָלפן! — איר שפּילט אייך מיטן בריסקער רבן און פונדעסטוועגן, ווי פאָרט מען עס אוועק פון בריסקער רבס ישיבה?!

אַ צייט לאַנג האָט ער זיך טאַקע געשלאָגן מיט דער דעה.

נאָר איינמאָל האָט מען אים געוויזן אַ חלום. עס האָט זיך אים געחלומט, אַז דער בריסקער רב איז צו אים אַריינגעקומען און געזאָגט: קום, נח, וועל איך דיך פירן אין גן־עדן התחתון אַריין. און ער האָט אים אָנגענומען ביי דער האַנט און געפירט. זיי זיינען געקומען אין אַ גרויסן פּאַלאַץ אַריין. אין פּאַלאַץ איז נישט געווען, נישט קיין טיר און נישט קיין פענסטער, אויסער די טיר, דורך וועלכער זיי זיינען אַריינגעגאַנגען. ליכטיק איז דאָך אין פּאַלאַץ געווען, ווייל די ווענט, ווי עס האָט זיך דעם רבין געדאַכט, זיינען געווען פון קריסטאַל און האָבן געשלאָגן פון זיך אַליין אַ ליכטיקן גלאַנץ.

און זיי גייען אַזוי, און גייען און מען זעט נישט קיין סוף.

— האַלט דיך אָן ביין יופּעצע, — מאַכט דער בריסקער רב — דאָ איז פאַראַנגען טאַליעס אין לשער ואין לספר, און קוים ריישטו דיך אָפּ פון מיר, ועסטו פאַרבלאָנדזשען אויף אייביק...

דער רבי טוט אַזוי, און זיי גייען אַלץ ווייטער און ווייטער, און אויפן גאַנצן וועג זעט ער נישט קיין בענקל, קיין שום כלי־בית, גאָרנישט!

— דאָ זיצט מען נישט, פאַרטייטשט אים דער בריסקער רב, נאָר מען גייט אַלץ ווייטער און ווייטער! — און ער איז אים נאָכגעגאַנגען. און איין זאַל איז גרעסער און ליכטיקער געווען פון דעם צווייטן, און די ווענט האָבן געשיינט דאָ מיט דער, דאָ מיט אַן אַנדערער קאָליר: דאָ מיט עטלאַכע, דאָרט מיט אַלערליי קאָלירן... נאָר קיין מענטשן האָבן זיי נישט געטראָפן אויפן וועג...

דער רבי איז מיד געוואָרן גייענדיק. עס האָט אים באַגאָסן אַ שוויס, אַ קאַלטער שוויס. קאַלט איז אים אויך געוואָרן אין אַלע אברים. דערצו הויבן אים נאָך אָן די אויגן ווי צו טאָן פון באַשטענדיקן גלאַנץ...

און עס איז אים אָנגעפאַלן אַ שטאַרקע בענקשאַפט, אַ בענקשאַפט צו יידן, צו חברים, צו כל ישראל! אַ קליינ׳יקייט — מען זעט קיין ייד נישט פאַר זיך!...

— בענק נישט צו קיינעם, — מאַכט דער בריסקער רב —

דאָס איז אַ פּאַלאַץ נאָר פאַר מיר און פאַר דיר... דו וועסט אויך אַמאָל זיין בריסקער רב!

און דער רבי האָט זיך נאָך מער דערשראָקן און אָנגעכאַפּט זיך אָן דער וואַנט, נישט אומצופאַלן. און די וואַנט האָט אים אָפּגעבריט! נאָר נישט ווי פייער בריט, נאָר ווי אייז בריט!

— רבי! — האָט ער אַ געשריי געטאָן, — די ווענט זיינען אייז, נישט קריסטאָל! פּשוט אייז!

דער בריסקער רב שווייגט.

און דער רבי שרייט ווייטער:

— רבי, פירט מיך ארויס פון דאַנען! איך וויל נישט זיין אַליין מיט אייך! איך וויל זיין צוזאַמען מיט כל ישראל!

און קוים האָט ער עס אַרויסגעזאָגט, איז דער בריסקער רב נעלם געוואָרן און ער איז געבליבן איינער אַליין אין פּאַלאַץ.

קיין ווער, ווי אויס און ווי אַיין, ווייסט ער נישט; פון די ווענט שלאָגט אויף אים אַ קאַלטער פּחד; און דאָס בענקשאַפט, צון אַ ייד, צו דערזען אַ ייד, באַדיי אַ שוסטער, אַ שניידער, איז אַלץ ביי אים שטאַרקער און שטאַרקער געוואָרן. האָט ער אָנגעהויבן שטאַרק צו וויינען...

— "רבונו של עולם, האָט ער זיך געבעטן, — נעם מיך אַרויס פון דאַנען! בעסער אין גיהנם מיט כל ישראל צוזאַמען, איידער דאָ איינער אַליין!"

און באותו הרגע, האָט זיך אים באַוויזן אַ פּראָסט יידל, מיט אַ רויטן בעל־עגלהשן גאַרטל אויף די לענדן, און אַ לאַנגער ביימש אין דער האַנט. דאָס יידל האָט אים, שווייגנדיק, אָנגענומען ביים אַרבל, אַרויסגעפירט פון פּאַלאַץ, — און איז — פאַרשוואונדן געוואָרן. אַזאַ חלום האָט מען אים געוויזן!

אַז ער האָט זיך אויפגעכאַפּט פאַרטאָג, קוים וואָס עס האָט אָנגעהויבן גראָען, האָט ער פאַרשטאַנען, אַז עס איז נישט קיין פּראָסטער חלום געווען. ער האָט זיך געשווינד אָנגעטאָן און געוואָלט לויפן אין בית־המדרש אַריין, לאָזן זיך פּותר חלום זיין פון די לומדים, וואָס נעכטיקן אין בית־המדרש. דורכגייענדיק דעם מאַרק, האָט ער אָבער דערזען אַ שטייענדיקע בויד, אַן איינגע-

שפּאַנטע גרויסע, פּאַרצייטישע בויד, און ביי דער בויד איז גע־שטאַנען אַ בעל־עגלה, מיט אַ רויטן גאַרטל אַרום די לענדן, אַ לאַנגע בייטש אין דער האַנט, און פּונקט אַזאַ יידל, ווי דער, וואָס האָט אים אין חלום אַרויסגעפירט פון פּאַלאַץ.

שטויסט ער זיך, אַז „דברים בגו", גייט ער צו און פרעגט:

— וואו אַהין פאָרט אַ ייד?

— נישט דיין וועג! ענטפערט דער בעל־עגלה גאָר גראָב.

— פאָרט? — בעט ער זיך, — אפשר וועל איך מיטפאָרן!

דער בעל־עגלה האָט זיך אַ ביסל פאַרטראַכט און דערנאָך געענטפערט:

— און צו פוס, — זאָגט ער — קען אַזאַ בחור נישט גיין? גיי דיר דיין וועג!

— און וואו אַהין זאָל איך גיין?

— וואו די אויגן וועלן דיך טראָגן, — ענטפערט דער בעל־עגלה און דרייט זיך אָפּ, — מיין דאגה!

דער רבי האָט פאַרשטאַנען, אין האָט זיך געלאָזט אין גלות אַריין!

ווי געזאָגט, נתגלה איז ער געוואָרן עטלאַכע יאָר שפּעטער אין ביאַלע. (עד מפי עד, ווי אַזוי עס איז געווען, דערצייל איך נישט, כאָטש עס איז כּויל און אויערן אויפצושטעלן!) און, לערך אַ יאָר נאָך זיין התגלות, האָט מיך אַ ביאַלער באַלעבאָס, ר' יחיאל האָט ער געהייסן, אַראָפּגעבּרענגט צו זיך פאַר אַ מלמד.

לכתחילה האָב איך אַפילו נישט געוואָלט אָננעמען דאָס מלמדות. ר' יחיאל, מוזט איר וויסן, איז געווען אַן עושר, אַ פאַרצייטישער, אָנגעשטאָפּטער עושר. די טעכטער פלעגט ער געבן צו טויזנט רענדלאַך נדן און טאָן מיט די גרעסטע רבנים, און זיין לעצטע שנור איז געווען טאַקע דעם בריסקער רבס טאָכטער!

פאַרשטייט איר דאָך אַליין, אַז אויב דער בריסקער רב מיט די רעשט מחותנים זיינען חולקים, מוז ר' יחיאל אויך זיין אַ חולק... און איך בין דווקא אַ ביאַלער חסיד, נו — ווי לאָזט מען זיך אין אַזאַ הויז אַריין?

האָט עס מיך אָבער װאָרט געצויגן קיין ביאַלע! אַ קליינ־קייט — מיטן רבין אין איין שמאָט! געקלערט אַהין, געקלערט אַהער, אין סאָר!

און ר׳ יחיאל אַליין, האָט זיך אויסגעוויזן, איז אַן אמת פשוטער, כשרער ייד, איך בין אייך אפילו ערב, אַז זיין האַרץ האָט געצויגן צו אַ רבין ווי מיט צוואַנגען. וואָרים באמת, קיין למדן איז ער ניט געווען, אויפן בריסקער רב פלעגט ער אוודאי קוקן ווי אַ האָן אויפן בני אדם! ווערט ער מיר ניט צו האַלטן זיך אין ביאַלער רבין, גאָר ער אַליין איז זיך מתרחק. אַז איך דערציייל עפּעס פון רבין, מאַכט ער זיך געניצן, כאַטש די אויערן, זע איך, שפּיצט ער אויף. נאָר דער זון זיינער, דעם בריסקער רבס איידים, דער קנייטשט איין דעם שטערן, קוקט אויף מיר מיט כעס און ליצנות צוזאַמען, נאָר שפּאָרן שפּאָרט ער זיך ניט; ער פלעגט בטבע ווייניקריידן!

ויהי היום, — ר׳ יחיאלס שנור, דעם בריסקער רבס טאָכ־טער, דאַרף גיין צו קינד! דאַכט זיך, כאַלע אַ ווייבל גייט צו קינד? איז אָבער אַ מעשה דערביי! געוואוסט האָט מען, אַז דער בריסקער רב, ווייל ער האָט אַ חסיד אָפּגעגאָלט, דאָס הייסט: גע־הייסן אָפּגאָלן באָרד און פאות, איז ניזוק געוואָרן פון די צדיקי הדור. ביידע צוויי זין זיינען אים, לא עליכם, במשך אַ 5—6 יאָר נפטר געוואָרן, און אַלע זיינע דריי טעכטער האָבן קיין בנים זכרים ניט געהאַט. דערביי איז נאָך יידן פון זיי געווען, רחמנא ליצלן, אַ מקשה לילד, בשעת מעשה געווען יעדעס מאָל מער דאַרפן ווי דאָ! אַז מען האָט אָבער מן השמים געוואָלט, עס זאָל זיין מחלוקת, האָבן אַלע געזען און געוואוסט, אַז עס איז אַן עונש פון די צדיקי הדור אויפן בריסקער רב, נאָר ער אַליין, מיט זיינע ליכטיקע אויגן, האָט עס ניט געזען! און אפשר — ניט געוואָלט זען! ער האָט ווייטער געפירט זיין התנגדות ביד חזקה — מיט חרבות און תקיפות פון אנשי חיל, ווי אין יענע צייטן...

מיר איז געמעלט (אַזוי האָט זי, דעם בריסקער רבס טאָכ־טער, געהייסן) באמת אַ שאָד געווען, זייער אַ שאָד געוועזן.

ערשטנס — אַ יידישע נשמה; צווייטנס — אַ יידישע, כשרע נשמה: עס איז נאָך אַזאַ צדקת, אַזאַ כשרע זאַך אויף דער וועלט נישט געווען...

קיין איינציקע אָרימע כלה האָט אָן איר הילף נישט חתונה געהאַט; אַזאַ זיידענע בריאה! און דאָס דאַרף געשטראָפט ווערן פאַרן פאָטערס כעס! און דעריבער, אַזוי ווי איך האָב נאָר באַמערקט, אַז די באָבע הייבט זיך אָן דרייען אין שטוב, האָב איך שוין אָנגעהויבן אַרבעטן אויף אַלע כלים, מען זאָל שיקן צום ביאַלער רבין... זאָל זיין אַ קוויטל אָן אַ פּדיון, באשר — ער דאַרף נייטיק פּדיונות!...

דער ביאַלער רבי האָט גאָר ווייניק געהאַלטן פון פּדיונות!

מיט וועלכן אָבער רעדט מען?

איך פּרוב מיטן בריסקער רבס איידים, און איך ווייס — אַז ממש נפשו קשורה בנפשה, וואָרן, ווי ער האָט זיך נישט באַהאַלטן, האָט עס דאָס שלום-בית אַרויסגעשמעקט פון יעדן ווינקעלע, פון אַלע זייערע תנועות און הויות, — איז ער דאָך אָבער דעם בריסקער רבס איידים! שפּייט ער אויס, גייט ער אַוועק און לאָזט מיך שטיין מיט אַן אָפן מויל.

נעם איך מיך צו ר׳ יחיאלן אַליין, ענטפערט ער מיר: עס איז דעם בריסקער רבס טאָכטער! איך וועל עס איט, דעם בריסקער רב, נישט טאָן, אפילו ביי סכנות-נפשות, חס ושלום! פּרוב איך מיך מיט זיין פּלוניתטע — אַ כשרע יידענע, נאָר אַ פּראָסטע, — ענטפערט זי מיר כהאי לישנא: זאָל מיין מאַן הייסן, שיק איך באַלד צום רבין מיין יום-טובדיק שטערנטיכל מיט די אוירינגלאַך: אַ ממון מיט געלט האָט עס געקאָסט! נאָר אָן מיין מאַן, נישט קיין פּחות משוה פּרוטה — נישט אַ פּיפּיק!

— אָבער אַ קוויטל... וואָס שאַדט אייך אַ קוויטל?

— אָן מיין מאַנס וויסן, גאָרנישט! ענטפערט זי, טאַקע ווי אַ כשרע יידענע דאַרף ענטפערן, און דרייט זיך אָפּ פון מיר אין איך זע, אַז זי וויל נאָר באַהאַלטן די טרערן, — אַ מאַמע! לבּ יודע — איר האַרץ האָט שוין געפילט די סכנה...

אז איך האָב אָבער געהערט דעם ערשטן געשריי, בין איך אליין געלאָפן צום רבין.

— שמעיה, — ענטפערט ער מיר, — וואָס זאָל איך טאָן? איך וועל מתפלל זיין!

— גיט מיר רבי, — בעט איך, — פאר דער יולדת, וואָס עס איז — אַ שמירהלע, אַ מטבע, אַ קמיעאלע... וואָס עס איז גיט מיר...

— עס וועט, חס ושלום, ערגעץ מאכן, — ענטפערט ער, — אָן אמונה שאַדן אַזוינע זאכן, און זי האָט דעריגען קיין אמונה נישט...

וואָס האָב איך געקאָנט טאָן? עס איז די ערשטע טעג סוכות, זי איז מקשה לילד, העלפן קען איך נישט, בלייב איך שוין בעסער ביים רבין אין שטוב. אַ בן־בית בין איך געווען, טראַכט איך מיר, איך וועל קוקן יעדער רגע מיט געבעטן צום רבין, אפשר וועט ער זיך מרחם זיין...

הערן הערט זיך, אַז עס איז נישט גוט. דעם דריטן טאָג שטייען שוין די ווייען... מען האָט שוין אַלץ געטאָן, וואָס מען האָט געקענט: די שול אַיינגעריסן, קברים געמאָסטן, הונדערטער פונט ליכט אויסגעברענט אין שול, אין בתי־מדרשים, הייגט צדקה — אַ מטמון!... עס איז דען גאָרצוצורעכנען? אַלע קליידער־שענק זיינען געשטאַנען אָפן; אַ באַרג מיט אַלערליי מטבעות איז געלעגן אויפן טיש, און אָרימעלייט זיינען אַריינגעקומען און גענומען, ווער עס היל, וואָס ער וויל, וויפיל ער וויל!

עס האָט מיך שטאַרק אָנגעכאַפט דאָס האַרץ.

— רבי — זאָג איך, עס שטייט דאָך: צדקה תציל ממות.

און ער ענטפערט מיר, שלא מבין הטענה, דאכט זיך:

— אפשר וועט קומען דער בריסקער רב!

און באותו הרגע קומט אַריין ר׳ יחיאל! צום רבין רעדט ער נישט, גלייך ער וואָלט אים נישט געזען, נאָר —

— שמעיה, זאָגט ער צו מיר, און כאַפט מיך אָן ביים לאַץ, הינטן שטייט אַ פור, גיי זעץ דיך אויף און פאָר צום בריסקער רב, זאָל ער קומען...

און געפילט האָט ער שוין, אַפּנים, אין וואָס עס גייט, וואָרים צוגעגעבן האָט ער:

— זאָל ער אַליין זען, וואָס עס טוט זיך! זאָל ער זאָגן, וואָס צו טאָן!

און אַפּנים האָט ער געהאַט, וואָס זאָל איך אײַך זאָגן, — מתים זיינען שענער פאַר איבו!

מילא, פאַר איך! טראַכטן, טראַכט איך מיר, אַז אויב דער רבי ווייסט, אַז ער וועט קומען, וועט שוין עפּעס דערפון אַרויס! אפשר נאָך אַ שלום! דאָס הייסט: נישט צווישן בריסקער רב מיטן ביאַלער רבין, זיי אַליין האָבן קיין מחלוקת נישט געפירט, נאָר צווישן די צדדים בכלל׳ וואָרים באמת, אַז ער וועט קומען, וועט ער דאָך זען! אויגן האָט ער דאָך!

נאָר מן השמים, אַפּנים, לאָזט מען אַזאַ זאַך אַזוי געשווינד נישט צו. מן השמים האָט מען מיט מיר — מלחמה געהאַלטן. קוים בין איך אַרויסגעפאָרן פון ביאַלע, גיט זיך איבערן הימל אַ יאָג אַ כמאַרע, אָבער ווי הייסט אַ כמאַרע! אַ שוואַרצער שווערער וואָלקן, טאַקע ווי אַ סמאָלע, און אַ בלאָז האָט פּלוצים געטאָן, גלייך עס וואָלטן רוחות געפלויגן און פון אַלע זייטן מיט אַמאָל. אַ פויער, להבדיל, פאַרשטייט זיך אויף אַזויגע זאַכן, צלמט ער זיך און זאָגט, אַז עס וועט זיין, חס ושלום, אַ שווערער וועג, און ווייזט מיר מיט דער בייטש אין הימל אַריין... תוך כדי דבור מאַכט זיך נאָך אַ שטאַרקערער ווינט, ער צערייסט די כמאַרע, טאַקע ווי מען צערייסט אַ שטיק פּאַפּיר, און הייבט אָן צו יאָגן און צו טרייבן איין שטיק כמאַרע אויף דער צווייטער איינע אויף דער צווייטער, גלייך ער וואָלט קריעס געטריבן אויף אַ טייך. איך האָב שוין איבערן קאָפּ צוויי שטאָק און דריי שטאָק כמאַרע. לכתחילה האָב איך אפילו קיין מורא נישט געהאַט: אויסגענעצט ווערן איז ביי מיר קיין נייס נישט געוועזן און פאַרדונערן שרעק איך מיך נישט. ערשטנס, דונערט נישט סוכות-צייט, און צווייטנס — נאָכן רבינס שופר-בלאָזן! מיר האָבן אַ קיימא-לן,

אז נאָך אזאַ שופר-בלאָזן האָט אַ גאַנץ יאָר קיין דונער קיין שליטה נישט! אז עס האָט אָבער ראַפּטום געגעבן אַ פּלאָסק מיר אין פּנים אַריין, ווי מיט אַ בייטש... איין מאָל, דאָס צווייטע מאָל, דאָס דריטע מאָל... איז מיר מאַקע דער מוטערס מילך אַנטפאַלן! איך האָב געוויינט בחוש, אַז דער הימל פּאַטשט מיך, אַז מען טרייבט מיך צוריק!

און דער פייער, להבדיל, בעט זיך אויך: לאָמיר צוריקפאָרן.

איך ווייס אָבער, עס איז סכנות-נפשות. איך זיץ אויף דער פור, און, אינם שטורעם, הער איך, ווי די יולדת קרעכצט, ווי דעם בריסקער רבס אַיידימס פינגער קנאַקן; ער ברעכט זיך די הענט; אויך זע איך פאַר מיר ר׳ יחיאלס טייערס פּנים מיט די איינגעפאַלענע, ברענענדיקע אויגן פאָר, בעט ער מיך, — פאָר — און מיר פאָרן.

און דאָ גיסט אין גיסט. עס גיסט פון אויבן, עס שפּריצט פון אונטער די רעדער, און פון אונטער די פערדס פיס. און דער וועג ווערט איינגאַנצן פאַרגאָסן, ממש באַדעקט מיט וואַסער. איבערן וואַסער גייט אַ פּיאַנע. די פור, דאַכט זיך, הייבט שוין אָן שווימען — — וואָס זאָל איך אייך דערציילן? מיר האָבן נאָך דערצו געבלאָנדזשעט... נאָר אויסגעהאַלטן האָב איך!

מיטן בריסקער רב בין איך געקומען אויף הושענא-רבה!

נאָר, דעם אמת צו זאָגן, אַזוי ווי דער בריסקער רב האָט זיך אַרויסגעזעצט אויף דער פור, איז שטיל געוואָרן! די כמאַרע האָט זיך איבערגעריסן, פון שפּאַלט האָט זיך אַרויסגעוויזן די זון, און מיר זיינען בשלום שיין און טרוקן אַריינגעפאָרן קיין ביאַלע. דער פייער, להבדיל, האָט עס אפילו באַמערקט און געזאָגט אויף זיין לשון: וועלקי ראַבין צו דיזששי ראַבין!...

נאָר דער עיקר איז געווען אונזער אַריינקומען!

ווי די הייסעריקן זיינען צו אים צוגעפאַלן די ווייבער וואָס זיינען אין שטוב געווען... כמעט אויפן פּנים זיינען זיי פאַר אים געפאַלן און געוויינט... די יולדת פון דער צווייטער שטוב הערט מען נישט, אָדער דורכן געוויין פון די ווייבער, אָדער, טראַכט איך, זי האָט שוין, חס-ושלום, קיין כוח נישט צו קרעכצן...

ר׳ יחיאל האָט אונז אפילו ניט געזען, ער איז געשטאַנען אַריינגעדריקט מיטן שטערן אין אַ שויב, דער קאָפּ האָט אים אַפּנים געברענט...

דעם בריסקער ווּבס אײדים דרייט זיך אייך ניט איבער דערלאַנגען שלום. ער שטייט מיטן פּנים צו דער וואַנט, און איך זע בחוש, ווי דער גוף זײַנער ציטערט און ווי דער קאָפּ קלאַפּט אָן דער וואַנט...

איך האָב געמיינט, איך פאַל! אַזוי האָט מיך דער צער און די שרעק דורך און דורך געגנבעט. עס איז מיר קאַלט געוואָרן אין אַלע אברים, איך האָב געפילט, אַז די נשמה ווערט אין מיר קאַלט...

נאָר, צי האָט איר געקענט דעם בריסקער רב?

דאָס איז געווען אַ מענטש — אַן עמוד ברזל, זאָג איך אײַך!

אַ הויכער־הויכער ייד, טאַקע „משכמו ומעלה"... אַן אימה האָט ער געוואָרפן, ווי אַ מלכות! — אַ ווייסע לאַנגע באָרד, אײַן שפּיץ, געדענק איך נאָך ווי הײַנט, האָט זיך אים אַריינגערוקט אינטערן גאַרטל, דער צווייטער שפּיץ־באָרד ציטערט איבערן גאַרטל...

ברעמען — ווייסע, דיקע, לאַנגע — אַ האַלב פּנים האָבן זיי אים פאַרשטעלט. און, אַז ער האָט זיי אױפגעהויבן — רבונו של עולם! די נשים זײַנען ממש צוריקגעפאַלן, ווי פון אַ דונער צוריקגעוואָרפן, אַזוינע אויגן האָט ער געהאַט! — חלפים, בלאַנקע חלפים האָבן אין זיי געבליצט! און אַ געשריי האָט ער געטאָן ווי אַ לייב: אַוועק נשים!

דערנאָך האָט ער שטילער און איידעלער געפרעגט:

— און וואו איז מײַן טאָכטער?

מען האָט אים געוויזן.

ער איז אַריינגעגאַנגען, און איך בין געבליבן שטיין ממש אַרויס פון די כלים: אַזוינע אויגן, אַזאַ בליק, אַזאַ קול! עס איז גאָר אַן אַנדערער דרך, אַן אַנדערע וועלט! דעם ביאַלער רבינס אויגן לײַכטן אַזוי גוט, אַזוי שטיל, עס קומט אַרײַן אַ חיות אין האַרץ; ער וואַרפט אויף דיר אַ בליק, האָט ער דיך מיט גאָלד

באַשיט... און זיין קול, דאָס זיסע קול, דאָס סאַמעטן זיסע קול — רבונו של עולם, — ביים האַרץ כאַפּט עס אָן, ביים האַרץ גלעט עס אַזוי שטיל, אַזוי מחיהדיק... גישט קיין מורא, חס ושלום, האָט מען פאַר'ן, נאָר די נשמה צעגייט אין ליבשאַפט, אין מתיקות פון ליבשאַפט. זי וויל ארויס פון גוף און באַהעפטן זיך מיט זיין נשמה... זי רייסט זיך, ווי, להבדיל, א זומערפליגעלע צו א העלער פלאַם!... און דאָ — רבונו של עולם: אימה ופחד! אַ גאון, א פאַר־צייטישער גאון! און ער גייט אריין צו א יולדת!

„ער וועט פון איר כאַפּן, — שרעק איך מיך — א גליטה עצמות!"

לויף איך צום רבין.

און דער רבי באַגעגנט מיך באַלד אין טיר מיט א שמייכל:

— האָסט געזען, מאַכט ער, כבוד התורה׳ רייניגט כבוד התורה?

איך האָב מיך באַרואיקט. אז דער שמייכלט, טראַכט איך, איז גוט! —

און עס איז טאַקע גוט געווען. שמיני עצרת איז זי איבער־געקומען. שמחת־תורה האָט שוין דער בריסקער רב געזאָגט תורה ביים טיש. איך האָב געוואָלט אפילו ערגיץ אנדערש זיין ביים טיש, נאָר איך האָב מורא געהאַט. בפרט, אז מיט מיר איז גע־ווען אַ מנין... מען וועט בענטשן נברך אלהינו...

בילא, וואָס זאָל איך אייך דערציילן? דעם בריסקער רבס תורה? אויב די תורה איז אַ ים, איז ער געווען דער לויתן אין ים, — מיט איין תנועה גיט ער א שווים דורך צען מסכתות: מיט איין תנועה מישט ער אויס ש"ס ופוסקים! אז עס הילכט און שפּריצט, זידט און קאָכט, טאַקע, ווי מען דערציילט פון אבתן ים... דעם קאָפּ האָט ער מיר צעשרויפט... נאָר „לב יודע מרת נפשו"! דאָס האַרץ ביינס האָט פאָרט נישט געהאַט קיין שמחת יום־טוב! און דעמאָלט האָב איך מיר דערמאָנט אין רבינס חלום... און איך בין פאַרשטאַרט געוואָרן! די זון איז געלעגן אין פענ־סטער, ווייַן האָט ביים טיש נישט געפעלט, דער גאַנצער עולם, זע

איך, שוויצט, און מיר? מיר איז געווען קאַלט, קאַלט ווי אייז! און דאָרטן, האָב איך געוואוסט, זאָגט מען אַנדערע תורה... דאָרטן איז ליכטיק און וואַרים... יעדעס וואָרט איז דורכגעוועבט און דורכגעווייקט מיט אהבה און דבקות... מלאכים, פילט מען, פליען אַרום שטוב; ממש מען הערט, ווי עס רוישן די גרויסע, ווייסע פליגל... אַי, רבונו של עולם! נאָר אַוועקגיין טאָר מען ניטט!

פלוצלונג האַקט ער איבער, דער בריסקער רב, און גיט אַ פרעג:

— וואָס פאַר אַ רבין האָט איר עס דאָ?

— איינעם, אַ נח, ענטפערט מען אים.

מילא, שניידט עס מיך ביים האַרץ! „איינעם, אַ נח" — אַך, די תנופה, די תנופה!

— אַ בעל־מופת? פרעגט ער ווייטער.

— ווייניק, מען הערט ניטט... ווייבער אפילו דערציילן, נאָר ווער הערט זיי?

ער נעמט אזוי געלט, אָן מופתים...

זאָגט מען אים שוין דעם אמת, אַז געלט נעמט ער ווייניק און גיט אַ סך אַוועק.

דער בריסקער רב פאַרקלערט זיך.

— און לערנען קען ער?

— מען זאָגט — אַ גדול!

— פונוואַנען איז ער, דער נח?

קיינער ווייסט ניטט, און איך מוז ענטפערן. מאַכט זיך שוין אַ שמועס צווישן מיר מיטן בריסקער רב.

— איז ער ניטט, דער נח, אַמאָל אין בריסק געווען?

פרעגט ער.

— צי דער רבי, שטאַמל איך, איז געווען אין בריסק?

דאַכט זיך — יאָ!

— אָ! מאַכט ער — אַ חסיד ווינער! און עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז ער האָט אויף מיר אַ קוק געטאָן ווי אויף אַ שפין.

און ער האָט זיך איבערגעדרייט צום עולם:

— ביי מיר, — זאָגט דר, — איז אַמאָל געווען אַ תלמיד „נח"... אפילו אַ גוט קעפּל, נאָר עס האָט אים געצויגן אין יענער זייט אריין — — איך האָב אים איינמאָל געזאָגט, צוויי מאָל... איך האָב אים געוואָלט זאָגן צום דריטן מאָל, מזהיר זיין, איז ער מיר נעלם געוואָרן... צי איז עס נישט דער?

— ווער ווייסט? —

און ער הייבט אָן אויסמאָלן: אַ דאַרער, אַ קליינער, אַ שוואַרץ בערדל, שוואַרצע געקרייזלטע פאות, אַ פּאַרטראַכטער, אַ שטיל קול און דערגלייכן.

— עס קען זיין, זאָגט דער עולם, אַז דאָס איז ער; קרוב לאמת!

איך האָב שוין גאָט געדאַנקט, אַז מען האָט אָנגעהויבן בענטשן.

נאָר נאָך דעם בענטשן איז געשען אַזוינס, וואָס עס האָט זיך מיר גאָרנישט געקאָנט חלומען.

דער בריסקער רב הייבט זיך אויף פון בענקל, רופט מיך אַוועק אין אַ זייט און זאָגט מיר שטילערהייט: פיר מיך צו דיין רבין און מיין תלמיד. נאָר, הערסט, — קיינער זאָל נישט וויסן!

מן הסתם פאָלג איך, נאָר אויפן וועג פרעג איך אים מיט שרעק:

— בריסקער רב, זאָג איך, מיט וואָס פאַר אַ כונה גייט איר?

און ער ענטפערט מיר פשוט:

— עס איז מיר איינגעפאַלן ביים בענטשן, אַז איך בין ביז אַהער געווען אַ דן שלא בפניו... זען וויל איך, איך וויל אַליין זען, און אפשר — האָט ער שפּעטער צוגעגעבן — וועט מיר גאָט העלפן, איך וועל אַרויסראַטעווען מיינס אַ תלמיד. —

— ווייסט, שייגעץ, — מאַכט ער ווייטער מיט הלצה, — אַז אויב דיין רבי איז דער נח, וואָס האָט ביי מיר געלערנט, קען ער זיין אַ גדול בישראל, אַ בריסקער רב אַמאָל!

אַצונד האָב איך שוין זיכער געוואוסט, אַז דאָס איז ער, און דאָס האַרץ האָט ערשט אָנגעהויבן צאַפּלען...

און די צוויי בערג האָבן זיך צוזאַמענגעטראָפן... אַז איך בין אײַן דער מיט נישט געבליבן אויפן אָרט, איז סאַקע אַ נס מן השמים.

דער ביאַלער רבי, זכרונו לברכה, פלעגט שמחת־תורה אַרויסשיקן די חסידים שפּאַצירן אַרום דער שטאָט, און ער אַליין איז נאָך געזעסן אויפן גאַניקל, און געקוקט, און מקבל נחת געווען..

עס איז נישט געווען היינטיק ביאַלע. עס איז געווען דע־מאָלט גאָר אַ קליין שטעטל. כמעט קליינע, נידעריקע, געבויטע הייזלאַך; איבער דער שול מיטן רבינס בית־המדרש. דעם רבינס גאַניקל איז געווען אויפן צווייטן שטאָק און מען האָט פון גאַניקל אַלץ געזען ווי אויף דער האַנט - די בערגלאַך פון מזרח־זייט, דעם טייך פון מערב... — — און דער רבי זיצט אויפן גאַניקל און קוקט. דערזעט ־ ער טלאַכע חסידים וואָס גייען און שווייגן, וואַרפט ער זיי אַראָפּ פון דער הויך אַ התחלה פון אַ ניגון. זיי כאַפּן אונטער און גייען שוין ווייטער זינגענדיק — — און כיתות, כיתות גייען פאַרביי, און לאָזן זיך אַרויס פון שטאָט, מיט געזאַנג, מיט אמתער פרייד, מיט אכתער שמחת־תורה... און דער רבי פלעגט זיך נישט רירן פון גאַניקל.

דעמאָלט אָבער האָט דער רבי, אַפּנים, דערהערט אַנדערע טריט, האָט ער זיך אויפגעהויבן און איז אַקעגן געגאַנגען דעם בריסקער רב.

— שלום עליכם, רבי, מאַכט ער מיט ענִיוות און מיט זיין זיס קול.

— עליכם שלום, נח! — האָט דער בריסקער רב גע־ענטפערט.

— זיצט, רבי!

דער בריסקער רב זעצט זיך און דער ביאַלער רבי שטעלט זיך פאַר אים.

— זאָג נאָר, נח! — מאַכט דער בריסקער רב מיט אויפגע־הויבענע ברעמען, — וואָס ביסטו עס אַנטלאָפן פון מיין ישיבה? וואָס האָט דיר דאַרטן געפעלט?

— עס האָט מיר, רבי, — ענטפערט ער געלאַסן, — אַטעם פאַרפעלט... איך האָב נישט געקאָנט דעם אָטעם כאַפּן...

— ווי הייסט? וואָס רעדסטו, נח?

— נישט מיר, — פאַרטייטשט דער רבי מיט אַ שטיל קול, — נאָר מיין נשמה האָט אָטעם פאַרפעלט...

— פאַרוואָס, נח?

— אייער תורה, רבי, איז מאַכע דין, אָן רחמים איז זי! אָן אַ פונק חסד איז אייער תורה! און דעריבער איז זי אָן שמחה, אָן פרייען אָטעם... סאַמע ברזל ונחושת, אייזערנע חוקים, קופערנע דינים... און מאַכע הויכע תורה, פאַר לומדים, פאַר יחידי סגולה!...

דער בריסקער רב שווייגט און דער רבי זאָגט ווייטער: און זאָגט מיר, רבי, וואָס האָט איר פאַרן כלל־ישראל? פאַרן האָלץ־העקער, פאַרן קצב, פאַרן בעל־מלאכה, פאַרן פּראָסטן ייד?... בכלל — פאַר אַ זינדיקן ייד? וואָס, רבי, האָט איר פאַר נישט לומדים?

דער בריסקער רב שווייגט, גלייך ער פאַרשטייט נישט, וואָס מען רעדט צו אים. און דער ביאַלער רבי שטייט אַלץ פאַר אים און זאָגט ווייטער מיט זיין זיס קול:

— זייט מיר מוחל, רבי, נאָר דעם אמת מוז איך־אייך זאָגן... האַרט איז געוועזן אייער תורה, האַרט און טרוקן, ווייל זי איז נאָר דער גוף און נישט די נשמה פון דער תורה!

— די נשמה? פרעגט דער בריסקער רב און רייבט זיך דעם הויכן שטערן.

— אוודאי! אייער תורה, רבי, האָב איך געזאָגט, איז נאָר פאַר יחידי סגולה, פאַר למדנים, נישט פאַר כל ישראל און די תורה מוז זיין פאַר כל ישראל! די שכינה מוז רוען אויף כל ישראל! וואָרן די תורה איז די נשמה פון כל ישראל!

— און דיין תורה, נח?

— איר ווילט זי זען, רבי?

— תורה — זען? וואונדערט זיך דער בריסקער רב.

— קומט, רבי, איך וועל זי אייך ווייזן!... איך וועל אייך

איר גלאַנץ ווייזן; די שמחה, וואָס שטראַלט אַרויס פון איר אויף אַלע, אויף כל ישראל!

דער בריסקער רב רירט זיך נישט.

— איך בעט אײַך, רבי, קומט, נישט ווייט!

ער האָט אים אַרויסגעפירט אויפן גאַניקל. שטילערהייט בין איך זיי נאָכגעגאַנגען.

דער רבי האָט דאָך דערפילט: מעגסט נאָכגיין, — זאָגט ער, — שמע'ה, היינט וועסטו אויך זען... דער בריסקער רב וועט אויך זען... ש מ ח ת ת ו ר ה וועט איר זען... איר וועט זען, אמתע שמחת תורה!

און איך האָב געזען דאָס אייגענע, וואָס אַלע שמחת-תורה, נאָר איך האָב אַ נ ד ע ר ש געזען... ווי אַ פאָרהאַנג איז מיר אַוועקגעפאַלן פון די אויגן.

אַ גרויסער, ברייטער הימל — ממש אין-סוף, און בלאָ, אַזוי העל-בלאָ איז דער הימל געווען, אַז עס האָט מחיה געווען דאָס אויג. איבערן הימל זיינען געשוואומען ווייסע, ממש זיל-בערנע, וואָלקנדלאַך, און אַז מען האָט זיך אין זיי אַיינגעקוקט, האָט מען געזען, ווי זיי ציטערן ממש פאַר פרייד, ווי זיי טאַנצן אונטער מיט שמחת תורה! הינטען ווייטער האָט אַרומגענומען די שטאָט אַ גרינער, ברייטער גאַרטל, אַ טונקל-גרינער, נאָר דאָס גרינע איז געווען לעבעדיק גרין, אַזוי לעבעדיק, גלייך עס וואָלט אַ „חיות" אַרומגעפלויגן צווישן די גראָזן; וואָס אַ מאָל, האָט זיך געדאַכט, פלאַמט ערגעץ אַנדערש אויס אַ חיות, אַ געשמאַק, אַ לעבן; — מען האָט געזען בחוש, ווי די פלעמלעך ספרינגען און טאַנצן צווישן די גרעזעלעך... גלייך זיי האַלטן זיי און קושן זיי...

און אויף די לאָנקעס מיט די פלעמלעך האָבן זיך אַרומגע-דרייט כיתות און כיתות פון חסידים... די אַטלעסענע און אַפילו די לאַסטיגנע קאַפּאָטעס האָבן געבלאַנקט ווי די שפיגל, די צע-ריסענע ווי די גאַנצע... און די פלעמלעך, וואָס האָבן זיך אַרויס-געריסן פון צווישן די גרעזעלעך, האָבן זיך געכאַפּט און געציצ-פעט אָן די שפיגלדיקע בגדי יום-טוב. און עס האָט זיך געדאַכט,

אז זיי טאַנצן אַרום יעדן חסיד, מיט התלהבות, מיט ליבשאַפט... און אַלע כיתּות חסידים האָבן געקוקט מיט וואונדערלאַך דאַר־שטיקע אויגן אַרויף צום רבינס גאַניקל... און די דאַרשטיקע אויגן, האָב איך געזען ממש בחוש, זויגן פון גאַניקל, פון רבינס פנים, די ליכט, און וואָס מער ליכט זיי האָבן געזויגן, העכער גע־זונגען האָבן זיי... אַלץ העכער און העכער... אַלץ לוסטיקער, אַלץ הייליקער...

און יעדע כיתּה האָט זיך געזונגען איר ניגון, נאָר אין דער לופט האָבן זיך די אַלע ניגונים מיט אַלע קולות אויסגעמישט; און צום רבינס גאַניקל איז צוגעקומען איין זמר, איין ניגון... גלייך אַלע זינגען איין זמר. און אַלע זינגען — דער הימל זינגט, די גלגלים זינגען, און די ערד פון אונטן זינגט, און די נשמה פון דער וועלט זינגט — — — אַלץ זינגט!

רבונו של עולם! איך האָב געמיינט איך צעגיי אין מתיקות... עס איז אָבער נישט באַשערט געווען.

— מען דאַרף מנחה דאַוונען!—האָט פלוצים דער בריסקער רב אַרויסגעזאָגט שאַרף; און אַלץ איז פאַרשוואונדן געוואָרן...

שטיל — — דער פאַרהאַנג איז מיר צוריקגעפאַלן פאַר די אויגן: אויבן — אַ פשוטער הימל, אונטן — פשוטע פאַטש, פשוטע חסידים אין צעריסענע קאַפאָטעס... אַלטע צעריסענע שטיקלעך ניגונים... אויסגעלאָשן די פלעמלעך — איך קוק אויפן רבין, זיין פנים איז אויך חושך — — —

זיי האָבן זיך נישט אויסגעגליכט; דער בריסקער רב איז געבליבן אַ מתנגד ווי פריער, מיט דעם איז ער אַוועקגעפאָרן!

דאָך אַ פעולה האָט עס געהאַט! גערודפט האָט ער שוין נישט. —

פאַרטײַטשונגען פון די שווערע העבראַאישע ווערטער, וועלכע געפינען זיך אין דעם ווערק „צווישן צוויי בערג״.

א תּלמיד מובהק (א שטענדיקער תּלמיד)
נתגלה געוואָרן (אַנטדעקט געוואָרן)
נע״ב געוואָרן (פאַרשוואונדן געוואָרן)
מהאי טעמא (צוליב דער אורזאַך)
דיני ממונות (געזעצן וועגן געלט־זאַכן)
באותה הרגע (אין דעם מאָמענט)
דער נגלה (אָפענע תּורה)
א נוקם ונוטר כנחש (ער נעמט נקמה, ער פאַרגיבט נים)
א זוהר, אַ פּרדס (נעמען פון קבלה־ספרים)
יצא מדעתו געוואָרן (ער איז אַראָפּ פון זינען)
אין לשער ואין לספר (ניט אָפּצושאַצן און ניט צו דערציילן)
דברים בגוי (אַז דאָס איז עפּעס אַ העכערע זאַך)
עד מפי עד (אַ עדות פון אַ עדות)
חולקים (געגנער)
מתרחק (זיך דערווייטערן)
אַ מקשה לילד (גיים שווער צו קינד)
התנגדות (געגנערשאַפט)
כמעט נפשו קשורה בנפשה (ער קען שוין אָן איר ניט לעבן)
כהאי לישנא (מיט דעם אויסדרוק)
פחות כשוה פרוטה (די העלפטע ווייניקער פון אַ פּעני)
עמוד ברזל (אַן אײַזערנער זײַל)
משכמו ומעלה (מיט אַ קאָפּ העכער)
גל של עצמות (אַ באַרג מיט ביינער)
לב יודע מרת נפשו (אַ האַרץ וואָס פאַרשטייט זײַן ביטער געמיט)
אהבה און דבקות (ליבשאַפט און באַהעפטונג)
דן שלא בפניו (משפּטן אונטער די אויגן)
סאַמע ברזל ונחושת (סאַמע אײַזן און קופּער)
יחידי סגולה (די איינציקע אויסדערוויילטע)

ווילנער פאַרלאַג פון ב. א. קלעצקין.

לערן=ביכער:

1. יאָפע.—דער שול חבר
2. האָכבערג.—די נייע שול
3 באַוואַרניק און לעוויטאַן.—אַריטמעטיקע פאַר קינדער
4. אפרתי.—יידישע געשיכטע ב. I
5. „ „ „ ב. II
6. אָלגין.—דאָס יידישע וואָרט ב. I
7. „ „ „ ב. II און III.

וויסנשאַפטלעכע און לערנביכער.

(פאַר שולן און זעלבסטבילדונג).

1. מצרים—באַארבעט פון דודל לויט פאַרש. קוועלן
2. האָלאַנד דער באַזיגטער אָקעאַן
3. לונקעוויץ די אונטערוואַסערדיקע מלוכה איב. נעכאַמין
4. לופט
5. זאַלץ
6. נאַפט
7. פימענאָוו.— אין די געגנטן פון אייביקן אייז קאַפּלאַנאָוויטש
8. פראָפ. יעלאַטשיטש.—דער ווינטער און זומערשלאָף פון די בעלי-חיים איבערז. בעל-מחשבות
9. שמעיל.—דער מענטש לערן=בוך פאַר אַנאַטאָמיע איבער. זעצט פון בעל מחשבות
10. פראָפ וואַגנער.—דאָס לעבן ביי די חיות

ווילנער פאַרלאַג פון ב. א. קלעצקין.

קינדער ליטעראַטור:

1. אוּאַיילד א.—דאָס מיאוסע ענטעלע
2. ביי א.—פאָטער און זון
3. בן-עמי.—פייוול דער גרויסער און פייוול דער קליינער
4. בום און דריידל — אַ פּיעסע פאַר קינדער, יידיש מ. עלקין
5. „בלומען".—אַזאַמל-ביכל פון קינדער-לידער
6. גרים.—פאַרבישופטע בת-מלכה
   " שלומפערל
   " דער גליקלאַכער האַנס
7. גאָלדבערג-אָקון.—באַוועגונגס-שפּיל
8. ד'אַמיטשיס.—אַ מיידעלע וואָס האָט געראַטעוועט אַ צוג
9. טשאַרני ד.—דער קאָטער אין שטיוול
   " דער פוילער פוקס און די קלוגע הון
10. ספעקטאָר מ.—קינדער
11. פּרץ י. ל.—דער קונצנמאַכער
12. פרוג ש.—דער שטויסל

ווילנער פאַרלאַג פון ב. א. קלעצקין.

י. ל. פרץ פאַר יוגנט,

[illegible] פון י. ל. פרצ'ס ווערק

[illegible]

„י. ל. פרץ פאַר דער שול“

אין באַזונדערע ביכלאַך:

1. פון מיינע זכרונות
2. קינדער
3. דער משולח
4. באַנטשע שווייג
5. אויב נישט נאָך העכער
6. צווישן צוויי בערג
7. דער מלאך
8. [illegible]
9. פּאַריז
10. א געבעל פון א גביר
11. [illegible]
12. [illegible]

און נאָך אַנדערע